

Prethodno priopćenje

UDK 325.254.4(457.15):341.123+341.176

Ana Barbič

*Biotehniška fakulteta, agronomija**Univerza v Ljubljani, Ljubljana*

Primljeno: 30. 11. 1992.

**BEGUNCI IZ BOSNE IN HERCEGOVINE:
REAKCIJE ZDRUŽENIH NARODOV IN EVROPE****POVZETEK**

Avtorica kritično obravnava reakcije Združenih narodov in Evropske skupnosti na probleme beguncev iz Bosne in Hercegovine kot prepočasne in premalo učinkovite. Predlaga uporabo vseh razpoložljivih mehanizmov za končanje vojne v tej državi ter več ukrepov, ki naj bi pomagali beguncem in državam, v katere se jih je zateklo največ.

* * *

Namenoma uporabljam izraz "begunci" in ne izraza "razseljene osebe" iz enostavnega razloga: izraz "razseljene osebe" nekako izključuje čustveni vidik, ki je ne glede na to, kakšne besede uporabljamo, nepogrešljiva sestavina problema.

Kdo so begunci? To so posamezniki, družine, etnične skupine, ki so prisiljene zapustiti svoje domove/države zaradi nevarnosti, da izgubijo življenja. Na nek način gre za fizično prisilo, da zapustijo svoje domove in si drugje poiščejo zatočišča. Prav ta fizična prisila jih tudi razločuje od drugih skupin migrantov, ki prostovoljno zapustijo svoje domove, da poiščejo sebi in svoji družini boljše življenjske pogoje.

Danes je v svetu približno 17 milijonov beguncev: milijon in pol jih je iz Bosne in Hercegovine, kjer poteka ena najbolj krvavih in umazanih vojn dvajsetega stoletja. Tako poleg posnetkov palestinskih taborišč, ljudi v čolnih iz Vietnama in Haitija, južno-ameriških političnih beguncev, beguncev iz Afganistana, prestradanih ljudi iz Etiopije in Somalije, tragedije Kurdov in drugih tragedij Evropa opazuje vojno in njene posledice v neposredni soseščini.

PROBLEM

Problem beguncev je večdimenzionalen. Ima svoje politične, pravne, ekonomske, sociološke in psihološke dimenzije. Ima tudi svoje individualne, lokalne, regionalne, nacionalne in internacionalne implikacije. Obravnavati ga je treba praktično

in teoretično, toda na koncu ga je moč reducirati na vprašanje življenja ali smrti za vse, ki se znajdejo v položaju begunca.

Zato se v tej razpravi problema beguncev iz Bosne in Hercegovine lotevam predvsem praktično in manj teoretično.

Problem beguncev je potrebno obravnavati z vidika begunca kot posameznika, kot člane begunske družine — notranja dimenzija, kot tudi z vidika družine gostiteljice, države gostiteljice in njenih državljanov ter z vidika mednarodne skupnosti različnih držav ž zunanja dimenzija. Med notranjimi dimenzijami se zdijo naslednje najbolj relevantne za razumevanje pojava beguncev:

- Begunci, tako tisti, ki živijo v posebnih centrih, kot tisti, ki so pri sorodnikih ali pri tujih družinah, so dislocirani v smislu, da so izgubili normalno okolje in možnosti za vsakodnevne aktivnosti. Ker ne sodelujejo v dnevnih aktivnostih centra ali gospodinjstva, imajo več časa za razmišljanje o svojem trenutnem položaju ter o neznani prihodnosti. Če temu dodamo še dejstvo, da ima skoraj vsak begunec koga med pogrešanimi ali mrtvimi, je razumljivo, da je depresija begunčev najbolj pogost družabnik.
- Begunci se praviloma znajdejo v popolnoma novem kulturnem okolju. Srečajo se s tujim jezikom, z drugačnimi vrednotami in vedenjskimi vzorci. Če temu dodamo še dejstvo, da so gostje bodisi družine bodisi države, je povsem jasno, da so v nenormalnem položaju, ki jim predpisuje vloge, za katere niso usposobljeni.

Naštete in druge notranje dimenzije statusa begunca neredko sprožijo reakcije, ki jih je težko razumeti, kot na primer gladovna stavka bosanskih beguncev v begunskem centru Hrušica kot protest proti odločitvi občine Jesenice, da jih preseli v druge centre, ker center v Hrušici ni opremljen za zimo.

Zunanji problemi beguncev zadevajo njihove odnose z zunanjim svetom (družino gostiteljico, državljani države gostiteljice, uradno politiko do beguncev države gostiteljice kot tudi begunsko politiko drugih, bolj ali manj oddaljenih držav). Ti odnosi so v veliki meri odvisni od pokrivanja begunske problematike v sredstvih javnega obveščanja, ki v splošni javnosti vzbujajo čustva, sočustvovanja in pripravljenost pomagati (v dobrinah, v denarju, nekateri pa beguncem ponudijo celo gostoljubnost svojih domov).

Humanitarni vidik je nedvomno tudi sestavina uradnih reakcij posameznih držav do potencialnih beguncev iz vojnih območij, vendar v drugačni vlogi, to je v vlogi zadržati begunce v čimvečji oddaljenosti in hkrati ohraniti podobo "humane" države.

Diplomacija mednarodnih organizacij, posebej še Združenih narodov, je celo bolj abstraktna s tem, da si prizadeva čimmanj vključiti v neposredno reševanje begunskih problemov, svojo energijo in sredstva pa usmerja na načine, ki v največji možni meri zadovoljujejo interese čimvečjega števila držav članic.

Primer takšne politike je načelo, po katerem je naloga sil Združenih narodov v BiH vzdrževati mir, ne pa ga zagotavljati.

Medtem ko mednarodne organizacije lahko ignorirajo realnost in oddaljene države lahko zaprejo svoje meje pred begunci, pa bližnje, posebej še sosednje države tega ne morejo storiti vsaj iz dveh razlogov: prvič, begunci so fizično na njihovih mejah, in drugič, mnogi državljani in politiki teh držav so osebno seznanjeni s stanjem v vojnih območjih (tam imajo sorodnike in prijatelje, obiskali so jih iz različnih razlogov) ali probleme zaradi bližine preprosto bolj razumejo.

BEGUNCI IZ BOSNE IN HERCEGOVINE

Pred približno osmimi meseci se je agresija nekdanje jugoslovanske armade in njenih zaveznikov (ali obratno) iz Hrvaške prenesla v BiH, ki je takrat že bila članica Združenih narodov. Vojna v BiH ima že od vsega začetka značilnosti etničnega čiščenja posameznih območij te večnacionalne države, v kateri so Hrvatje, Muslimani in Srbi stoletja živeli skupaj. Muslimani so bili na to vojno očitno najmanj pripravljeni, zaradi česar tudi najbolj trpijo in predstavljajo večino beguncev iz BiH.

Reakcije Združenih narodov in Evrope

Združeni narodi skušajo s svojimi reakcijami na vojno v BiH po eni strani zadovoljiti različne, v mnogih primerih celo nasprotujoče si interese držav članic, po drugi strani pa zaščititi avtentične interese vsake od njih. V odnosu do vojne v BiH je očitno prevladala prva od obeh opcij.

UNHCR se v reševanje problema beguncev iz BiH vključuje v skladu s svojo humanitarno in nepolitično naravo, kot jo je opredelila Generalna skupščina 1951. leta. V tej vlogi je UNHCR že veliko pomagal, vendar se ni mogel izogniti politizaciji problemov, ki jo ilustrira izjava ene njenih predstavnikov v slovenskem parlamentu konec 1991. leta, po kateri je problem beguncev iz BiH regionalni problem. Ali takšna izjava ne implicira trditve, da so za begunce iz BiH v največji meri odgovorne države, ki so nastale iz nekdanjih jugoslovanskih republik? Ali nedavna izjava gospoda Cyrusa Vancea (novembra 1992), po kateri je Evropa prezgodaj priznala Slovenijo in Hrvaško, ne predstavlja podobnega stališča?

Seveda je v tej zvezi potrebno omeniti, da si je v zadnjih mesecih UNHCR izredno prizadeval povečati osveščenost o grozodejstvih v vojnih taboriščih v BiH in brezizhodnem položaju množic brezdomnih beguncev, pretežno otrok, žensk in starejših (govor gospe Sadako Ogata v Bonnu oktobra 1992).

Osvajalna vojna in njene krvoločnosti ni presenetila le sveta, temveč tudi evropske države, ki kljub bližini Balkana težko razumejo primitivizem vojne v BiH. Zgodovinski, politični, gospodarski, predvsem pa kulturni prepad med obema po-

loma Evrope je tako globok, da so države Evropske skupnosti in druge evropske države potrebovale kar precej časa, da so spoznale, kaj se pravzaprav dogaja v BiH in da slike na TV niso scene iz filmskih grozljivk, temveč so posnetki resničnega življenja. Poleg humanitarnih organizacij in prispevkov posameznikov so v zadnjem času evropske države druga za drugo začele previdno odpirati svoja vrata za pošiljanje humanitarne pomoči in za zatočišče vsaj majhnemu delu beguncev. Koliko se ta vrata odprejo, pa je seveda odvisno od vlad posameznih držav. Tudi to trditev je moč ilustrirati s konkretnim primerom. Gre za odločitev britanske vlade 17. novembra 1992 o tem, da od 167 beguncev, ki so sedem dni v avtobusih čakali na slovensko-avstrijski meji Korensko sedlo le sedmim dovoli vstop v Veliko Britanijo. Na srečo beguncev je na takšno odločitev Britancev nemudoma reagirala avstrijska vlada z odločitvijo, da za določen čas sprejme preostale begunce.

Begunci iz BiH v Sloveniji

Stanje, struktura in financiranje. V Sloveniji je 51.000 registriranih beguncev. Preko 14.000 je nastanjenih v 54 begunskih centrih, približno 37.000 pa pri družinah. Po predvidevanju je v Sloveniji še okoli 30.000 neprijavljenih beguncev, ki so večinoma prišli ilegalno po tem, ko jim je Slovenija 8. avgusta 1992 zaprla meje ne le zato, ker so bile vse zmogljivosti že prezasedene, temveč tudi zaradi velikega pomanjkanja sredstev, potrebnih za njihovo preživljanje.

Šestdeset odstotkov vseh beguncev so Muslimani. Skupaj je med vsemi begunci 50 odstotkov otrok do 16 let starosti, 38 odstotkov je žensk in 12 odstotkov moških, med katerimi prevladujejo starejši.

Stroški za vzdrževanje beguncev zadevajo:

- a) redne dejavnosti (dnevna oskrba, pranje, čiščenje, ogrevanje), specialna obravnava starejših in duševno prizadetih oseb v specializiranih ustanovah, prevozi, zdravstveno varstvo, nadomestila za prostovoljce, ki delajo v begunskih centrih;
- b) posebne dejavnosti: pomoč družinam z begunci, izobraževanje in posebni, predvsem jezikovni tečaji;
- c) vzdrževanje obstoječih zmogljivosti in zagotavljanje novih kapacitet/centrov.

V Sloveniji je bil sprejet dogovor, da stroški dnevne oskrbe ne smejo preseči 5 US\$ na begunca, ker je precej več, kot ima na voljo za vsakega svojega člana precejšen delež slovenskih družin.

Stroški so torej ogromni. Sredstva, potrebna samo za zadnja dva meseca 1992. leta po izračunu Urada za begunce in priseljevanje Republike Slovenije znašajo preko 3,6 bilijonov SIT (približno 38,5 milijonov US\$). Štirideset odstotkov te vsote zagotavljajo posamezne evropske države (Italija, Nemčija, Avstrija, Švica) skupaj z

mednarodnimi in nacionalnimi humanitarnimi organizacijami. Šestdeset odstotkov potrebne vsote pa mora pokriti slovenska država.

Nekaj vidikov vsakdanjega življenja beguncev. Begunci se v prvi vrsti obravnavajo kot brezdomci, ki potrebujejo streho nad glavo in hrano. Relativno enostavno je ob tem pozabiti, da so to tudi človeška bitja z individualnimi fizičnimi, psihičnimi in socialnimi potrebami. Da bi se počutili kot ljudje, v slovenskih begunskih centrih uporabljajo naslednje pristope:

- a) Begunci v vseh begunskih centrih sami skrbijo za svoje bivalne prostore in za otroke. Stavbe lahko zapuščajo po mili volji, za odhod v mesto pa potrebujejo posebno dovoljenje. Nekatero manjše centre begunci upravljajo sami pod vodstvom lokalnih prostovoljcev.
- b) Prostovoljci, različne humanitarne in kulturne organizacije kot tudi centri za socialno delo organizirajo različne dejavnosti kot so otroški vrtci, folklorne skupine, foto krožki, skupine za domačo obrt, jezikovni tečaji.
- c) Za otroke med 7. in 16. letom starosti (V Sloveniji jih je med registriranimi begunci okoli 17.500, dodatno pa po predvidevanjih še 5.000 ilegalnih otrok te starostne skupine) so od konca novembra 1992 organizirani posebni skrajšani izobraževalni programi v 29 begunskih centrih.

Urad Republike Slovenije je v začetku novembra 1992 s ciljem zagotoviti čim bolj ustrezno in humano delo z begunci organiziral poseben seminar za vse, ki poklicno delajo z begunci kot tudi za prostovoljce, ki delajo bodisi v begunskih centrih, bodisi pa v okviru posameznih humanitarnih organizacij (Rdeči križ, Karitas). Na seminarju so bili obravnavani različni vidiki dela z begunci, izmenjali so se pogledi in oblikovala stališča do posameznih problemov.

Takšne akcije nedvomno prispevajo k temu, da si begunci ponovno pridobijo človeško dostojanstvo, hkrati pa so odkrito seznanjeni s dejstvom, da je njihov status beguncev le začasen in da bodo državo morali zapustiti, ko bo potekel. Kljub dejstvu, da se večina beguncev želi vrniti v svoje porušene domove in začeti znova, predvsem številni mladi ljudje v tem ne vidijo prihodnosti. Tako bodo vsaj nekateri od njih poskusili bodisi ostati v sedanji državi gostiteljici bodisi si poiskati trajno zatočišče kje drugje. To dejstvo zaskrbljuje mnoge Slovence — verjamem, da Slovenci v tem niso nikaršna izjema, da bodo begunci trajno ostali v njihovi državi, prevzemali ali vsaj ogrožali njihova delovna mesta ipd.

KAKO KONČATI AGONIJO BIH TER NJENIH BEGUNCEV?

Predloge bom omejila na nujnost končati vojno v BiH in na nekaj predlogov o tem, kako pomagati državam z največjim številom beguncev (Sloveniji in Hrvaški) in samim beguncem.

- a) Akcije posameznih evropskih držav, Evropske skupnosti in Združenih narodov morajo biti v prvi vrsti usmerjene v odpravo vzrokov vojne v BiH z uporabo vseh razpoložljivih mehanizmov.

Doslej uporabljeni pristopi (pogajanja, brezštevni mirovni sporazumi med vključenimi stranmi in "filozofiranje" o miru) so se izkazali kot neuspešni. Za oblikovanje strategije učinkovitega končanja vojne je nujno poznavanje zgodovinskih dejstev iz preteklosti Balkana, kar bi pokazalo, da rešitve, ki bi bile morda primerne za reševanje konfliktov v zahodnih in srednjeevropskih državah, v primeru balkanskih sporov niso učinkovite.

- b) Humanitarno pomoč posameznih držav, različnih humanitarnih organizacij in posameznikov državam z največjim številom beguncev bi bilo potrebno usmerjati na naslednje načine:

Prvič, čimveč pomoči naj bi bilo v denarju, da bi begunski centri in družine z begunci kupile tisto, kar najbolj potrebujejo. Ta predlog seveda ne zadeva pomoči, ki se pošilja neposredno na vojna območja, kjer ni na voljo potrebnih dobrin.

Drugič, če država, organizacija ali skupina posameznikov želi pomagati z dobrinami, naj te dobrine kupi v državi, ki gosti begunce in tako pomaga njenemu gospodarstvu.

Tretjič, želeni obliki pomoči pa sta tudi kompletna oskrba posameznih begunskih centrov in/ali sprejem večjega števila beguncev v državo, ki beguncem želi pomagati.

- c) Da bi s zmanjšala agonija beguncev, velja podpreti tudi predlog Slovenije, ki se mu je takoj pridružila Avstrija in nekatere druge države, da se beguncem zagotovijo varna območja v sami BiH, V tem primeru bi begunci živeli znotraj lastne države in v svojem naravnem/kulturnem okolju, kar bi vsaj do neke mere zmanjševalo njihove osebne psihološke strese. Naj še dodam, da bi v takšnih varnih območjih begunci lahko organizirali življenje na svoj način, zunanjo pomoč pa bi sprejemali kot osnovo za oblikovanje lastnih rešitev begunskih problemov in ne kot miloščino, ki jo bogati in varovani dajejo revnim in brezdomnim.

In ne pozabimo, da hitrost reševanja begunskih problemov šteje največ!

REFUGEES FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA: REACTIONS OF THE UNITED NATIONS AND EUROPE

SUMMARY

The author critically treats the reactions of the United Nations and the European Community to the problems of refugees from Bosnia and Herzegovina, which she considers as having been too slow and too ineffective. She suggests the use of all available mechanisms to end the war in that country, as well as application of measures which would help the refugees in the countries where the largest numbers of them have found themselves.